

şah nezdindeki girişimleri sonucu gerçekleştirmişti. Gürcü Mehmed Paşa onların her dediğini yaparak mevkiini korumak istiyordu. Bu arada kendisine rakip olabilecek bazı devlet adamlarını İstanbul'dan uzaklaştırmaya başlamıştı. Tarhuncu Ahmed Paşa'yı hapsedtirdi, ardından Yanya ve Selânik sancaklarını vererek İstanbul'dan çıkardı. Şam valiliğini kardeşi Câfer Paşa'ya verdi ve bu makamı bekleyen Boynueğri Mehmed Paşa'yı Kaniye'ye yoladı. Köprülü Mehmed Paşa'nın vezirlik rütbesini indirip onu Köstendil sancak beyliğiyle uzaklaştırdı. Yine dönemin kaynaklarında devlet işlerinde verdiği isabet-siz kararlar ve hazinenin masraflarını arttırmakla da tenkit edilen Gürcü Mehmed Paşa, Anadolu Kazaskeri Hocaâde Mesud Efendi'nin telkiniyle görevden alındı (13 Receb 1062 / 20 Haziran 1652). Bazı kaynaklarda, kendisinin yaşına atıfla devlet işlerini iyi bildiğini sürekli söylemesine rağmen vuku bulan olaylar karşısında âciz kaldığı, bunun üzerine Vâlîde Turhan Sultan tarafından sert şekilde azarlandığı ve Kazasker Hocaâde'nin sözünden dışarı çıkmamasının tembih edildiği de belirtilir. Vâlîde Turhan Sultan ile Hocaâde Mesud Efendi anlaşarak ona önce Tarhuncu Ahmed Paşa'yı İstanbul'a davet ettirdiler. Bunun Hocaâde Mesud Efendi'nin başının altından çıktığını anlayan vezirîâzam onu bertaraf etmeye çalışmışsa da buna fırsat bulamamış, divan toplantısı sırasında Mesud Efendi'nin son derece sert ve suçlayıcı sözlerine muhatap olunca cevap verememiş, içeri giren has odabaşının getirdiği azil fermanını almış, ancak okuyup yazma bilmediğini söyleyince yine Hocaâde fermanı alıp azledildiğini yüzüne karşı okuyarak bildirmiş ve şaşırان vezirîâzam çaresizlik içinde uzun devlet hizmetinden bahisle bunun haksızlık olduğunu söylemiş, fakat Hocaâde tarafından sert şekilde azarlanmış ve mührü teslim etmek zorunda kalmıştı (Naîmâ, V, 218-219). Divan sonrasında da dışarı çıkması engellenerek hapse atılmıştı.

Yeni sadrazam Tarhuncu Ahmed Paşa, daha önce kendisini İstanbul'dan uzaklaştıran Gürcü Mehmed Paşa'yı iki ay kadar Yedikule zindanında tuttu. Ardından yaşı sebebiyle Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'nin ricası üzerine affedildi ve Eyüp'teki konağında bulunan eşyaları müsadere edilip kendisi Ohri sancağına gönderildi. Ertesi yıl Derviş Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde İstanbul'a dönmesine izin verildi. Fakat vezirîâzam-

lığı yeniden ele geçirmek için birtakım faaliyetlerinin tesbit edilmesi üzerine Tırmışvar beylerbeyiliğiyle tekrar uzaklaştırıldı. Zilkade 1065'e (Eylül 1655) kadar orada kaldı. Daha sonra yeniden İstanbul'a döndüyse de bir yıl geçmeden Kıbrıs'a tayin edildi (Cemâziyelâhîr 1066 / Nisan 1656). Hayatının bundan sonraki kısmı hakkında farklı bilgiler vardır. Dönemin kaynaklarından Vecîhî Hasan Efendi ve onu takip eden Silâhdar Mehmed Ağa, onun Kıbrıs'ta mutasarrıfken Şevval 1070'te (Haziran 1660) vefat ettiğini yazar. Abdurrahman Abdi Paşa ise Budin muhafazasında iken ölüm haberinin 2 Şevval 1076'da (7 Nisan 1666) İstanbul'a ulaştığını belirtir. Ancak bu sonuncu kaynakta zikredilen şahıs, Halep valisi iken Budin'e tayin edilen Vâlîde Kethüdâsı Gürcü Mehmed Paşa adlı başka bir kişidir (Evliya Çelebi de bunu Kethüdâ Gürcü Mehmed Paşa olarak anar; VII, 30, 59). Sonraki kaynaklardan Şeyhî Mehmed Efendi ve Osmanzâde Ahmed Tâib bu ikisini aynı şahıs gibi göstermiştir. Silâhdar Mehmed (Târih, I, 333, 362, 373, 396) ve Müneccimbaşı (Sahâifü'l-ahbâr, III, 736) her ikisinden ayrı ayrı söz eder ve birbirine karıştırmaz. Vefatı sırasında yaşının 100'ü geçtiği, hatta 110 veya 113 yaşında olduğu da söylenir.

Devrin kaynaklarında valilikleri sırasında ve savaşlarda gösterdiği yararlılıkların övülmesine karşılık yağlılık dönemindeki kısa süreli sadâretinde kudretsiz, iş yapamaz, okuma yazma bilmez bir devlet adamı şeklinde nitelendirilir. Hatta birçok kimseyi sürdürdüğü için kendisine "habbû's-selâtin" denilerek alay edildiği de yazılır. Görev yaptığı yerlerde bazı hayratı olduğu bilinmektedir. Erzurum'da kendi adını taşıyan bir camisi vardır (1058/1648).

BİBLİYOGRAFYA :

Mühimme Defteri 90 (haz. Nezihi Aykut v.dğr.), İstanbul 1993, s. 65, 408; *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, II, 753, 768, 808, 824, 967, 975, 1010, 1021, 1110, 1124, 1137; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 378, 381; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ebrâr*, Bulak 1248, s. 576, 583, 634, 636; a.mlf., *Zeyl-i Ravzatü'l-ebrâr* (haz. Nevzat Kaya, doktora tezi, 1990), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 131, 132, 148, 152, 160; Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî* (haz. Ertuğrul Oral, doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 34, 42, 48; Vecîhî Hasan, *Târih* (haz. Ziya Akkaya, doktora tezi, 1957), AÜ DTCF, s. 114, 115, 117, 118, 236-237; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'nâmesi* (haz. Fahri Ç. Derin, doktora tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 33-36, 75, 134, 192; Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme* (Dağlı), III, 188, 196, 208; VII, 30,

59, 74, 243; Naîmâ, *Târih*, V, 168-176, 188-189, 191, 215-219, 225; Silâhdar, *Târih*, I, 183, 211, 333, 362, 373, 396; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 95-96; Müneccimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 702, 733, 736; Şeyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, I, 600-601; Râşid, *Târih*, I, 118; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 402-404; Fahri Ç. Derin, "Mehmed Paşa", *İA*, VII, 587-588; A. H. de Groot, "Mehmed Paşa, Gürdjü", *EP* (İng.), VI, 994-995.

DİA

MEHMED PAŞA, Karamânî

(bk. KARAMÂNÎ MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Katircioğlu

(bk. KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Lala

(bk. LALA MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Muhsinzâde

(bk. MUHSİNZÂDE MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Pîrî

(bk. PİRÎ MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Rum

(bk. RUM MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Sokullu

(bk. SOKULLU MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA CAMİİ

(bk. KAÇANIKLI
MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ).

MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ

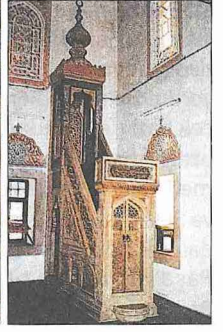
Amasya'da XV. yüzyılın sonlarında inşa edilen külliye.

Amasya'da Yeşilirmak yakınında Mehmed Paşa mahallesindedir. Bânisi, Sultan II. Bayezid'in veziri ve Şehzade Ahmed'in lalası olan Hızır Paşazâde Mehmed Paşa'dır (ö. 900/1495). Caminin cümle kapısı üzerinde yer alan sülûs hattıyla yazılmış iki satırlık Arapça kitâbeden anlaşıldığına göre inşası 891 yılı Muharreminde (Ocak 1486) tamamlanmıştır. Bu kapının sağın-

da (batı yönünde) bulunan yan kapı üzerindeki ta'lik yazılı dört satırlık kitâbe, Mahmud Beyzâde Mehmed Bey tarafından yaptırılan 1280 (1863-64) yılındaki bir onarımı, cümle kapısının solundaki (doğu yönünde) ikinci yan kapı üzerindeki sülûs hattıyla yazılan dört satırlık diğer bir kitâbe ise 15 Şâban 1236 (18 Mayıs 1821) tarihindeki bir başka tamirâtı belgelemektedir. 1939 yılındaki depremde harap olan cami ve türbe Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

Cami, medrese, imaret, türbe, tabhâne, zâviye, çeşme ve hazireden meydana gelen külliye günümüze sadece cami, buna bağlı ve tabhâne olması muhtemel kanat mekânlarla türbe ulaşabilmiştir. Zâviyeli (tabhâneli) yapılar grubunda değerlendirilen cami tamamen kesme taştan inşa edilmiş olup harım kısmı 8,70 x 8,60 m. boyutlarındadır. Köşeleri tromplu kubbesi onikigen bir kasnağın üzerine oturur. Kubbenin içi çok renkli kalem işleriyle süslüdür. Mermerden yapılmış mihrabı beş kenarlı ve üzeri beş sıra kavsaralı basit bir niştir. Fakat yine mermerden olan minberi gerçek bir sanat eseridir. Neredeyse bütün yüzeyi alçak kabartma olarak girift rûmîler ve arabeskle bezenen minberin Arap tarzı kemerlere sahip köşkünün üzerinde bir soğan kubbecik yer alır. Minber kapısının kıvrık dallarla bezeli bir sövesi olup kapısı sivri kemerlidir. Bu kapı Âyetü'l-kürsî'nin yazılı olduğu dikdörtgen bir pano ile taçlandırılmıştır. Caminin harım kısmında on adet pencere bulunmaktadır. Taçkapısı ileriye doğru taşkınlık gösteren, ince silmeler ve zarif kum saatleriyle görünümü zenginleştirilmiş bir profile sahiptir. Bunun iki yan duvarına altı kenarlı mihrabiye nişleri açılmış, basık kemerli kapısı ve inşa kitâbesi yuvarlak kemerli derin bir niş içine

Mehmed
Paşa
Camil ve
caminin
minberi

alınmıştır. Ahşap işçiliğinin önemli örneklerinden sayılabilecek olan kapı kanatları halen Amasya Müzesi'ndedir. Orijinal pencere kanatlarının da aynı kalitede olduğu Gabriel'in kitabında yer alan bir fotoğraftan anlaşılmaktadır (*Monuments turc d'Anatolia*, II, lv. VII/2). Kanat mekânlarına geçişi sağlayan kapıların da aslında pencere olarak tasarlanmış olması muhtemeldir.

Harime iki yandan (doğu ve batı) birer kapı ile bağlı olan ikişer mekân kare planlı olup (minarenin bulunduğu mekân hariç) üzerleri sekizgen kasnaklı birer kubbe ile örtülüdür. Bunlardan iki ucta yer alan odalar ocaklı ve dolaplıdır. Harım ve yanlardaki tabhâne odalarının önlerini boydan boya kaplayan bir son cemaat yeri vardır (33,37 m.). Sekizgen kesitli yedi mermer sütuna ve son cemaat duvarına dayanan, nöbetleşe kırmızı-beyaz çift renkli taşlardan meydana gelen yuvarlak kemerler son cemaat yerinin örtüsünü taşır. Caminin kapısının üzerine rastlayan kısım beşik tonozla, diğer kısımlar kasnaksız birer kubbe ile örtülüdür. Sütun başlıkları bütün yüzlerinde rozet ve karbaralarla bezelidir. Caminin minaresi sağda, son cemaat yeri duvarı ve tabhane mekânlarından birinin arasına gömülmüştür. Onaltıgen gövdeli taş minare tek

şerefelidir. Son cemaat yerinin önünde ana eksenin üzerinde yer alan şadırvan sekizgen havuzlu ve sekiz sütun üzerine çatı örtülüdür. Bu yapılar grubu doğuda türbe ile son bulmaktadır.

Caminin zemininden 0,80 m. kadar yükseltilmiş bir platform üzerinde inşa edilen türbe 4,60 x 3,85 m. boyutlarında, sekizgen kasnak üzerine sekiz dilimli bir kubbe ile örtülüdür. Sivri kemerli kapısı kuzeyde olup doğu cephesi geniş kemerli bir açıklık halindedir. Türbenin içindeki lahit kitâbesizdir. Mehmed Paşa'nın mezarı türbenin dışında kapının önündeki ikinci mezardır; ilk mezar Mehmed Paşa'nın babası Hızır Paşa'ya, üçüncü sıradaki mezar ise Habib Karamânî'ye aittir. Bu türbenin çevresinde oluşan hazîrenin doğu yönünde çevre duvarına dışarıdan bitişik konumda sivri kemerli, yalın görünüşlü bir çeşme bulunuyordu. Albert Gabriel'in kitabındaki bir fotoğraf vasıtasıyla (*a.g.e.*, II, lv. VII/1) varlığından haberdar olunan çeşme günümüzde mevcut değildir.

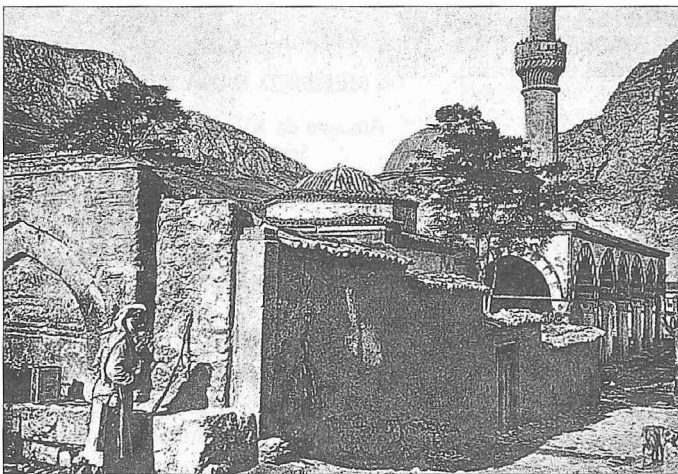
Şadırvan avlusunun kenarında bulunması gereken medrese ve imaret yanarak yok olduğundan mimarileri hakkında bilgi edinilememektedir. Hüseyin Hüsâmeddin Yasar'ın verdiği bilgiye göre caminin güneyinde yol üzerinde bulunan tekke Halvetî şeyhlerinden Habib Karamânî adına 890 (1485) yılında inşa edilmiştir (*Amasya Tarihi*, I, 169, 242).

BİBLİYOGRAFYA :

Amasya Tarihi, I, 168-169, 242, 307-308, 313; İsmail Hakkı [Uzunçarşılı], *Kitâbeler*, İstanbul 1345/ 1927, I, 126, 168-169; A. Gabriel, *Monuments turc d'Anatolia*, Paris 1934, II, 42-43, şekil 23, lv. VII/ 1-2; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1972, I, 227-232; M. Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul 1982, s. 37-38; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 39-44, rs. 62-70, şekil 19; Hüseyin Menç, *Tarih İçinde Amasya*, Ankara 2000, s. 202-204; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İhtimâî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Câmiler", *İFM*, sy. 21 (1963), s. 1-80.

EBRU KARAKAYA

Mehmed Paşa
Külliyesi'nin
eski bir fotoğrafı
(Gabriel, II, lv. VII/1)